

ira tua arguas me, neque in furore tuo corripas me. *A* omnia ossa mea *Ad Comm.* Ego sum resurrectio et *Vers.* 2. Miserere mihi, Domine, quoniam infirmus vita, dicit Dominus. Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet.

APPENDIX

Ex Manuscripto Compendiensi.

Feria secunda, pro peccatis.

Ant. Si iniquitates, *ut sup. Psalm.* De profundis *Resp.* Propitius esto. *Vers.* Adjuva nos. *All.* Domine, refugium. *Off.* Sicut in holocaust. *Ad Comm.* Amen. dico vobis.

Feria tertia, de angelis.

Antiph. Adorate Dominum, omnes angeli. *Psal.* Dominus regnavit, exsultet. *Resp.* Benedicite Dominum. *Vers.* Benedic, anima. *All.* Laudate Deum. *Offert.* In conspectu angelorum. *Ad Com.* Benedicite, omnes angeli.

Feria quarta, de sapientia.

Antiph. O sapientia. *Psalm et Resp.* Domine Dominus noster. *Vers.* Quoniam elevata est. *All.* Quoniam Deus magnus. *Off.* Dominus possedit me. *Ad Com.* O sapientia.

Feria quinta, de charitate.

Antiph. Domine Deus Patrum nostrorum. *Resp.* Charitas Dei diffusa est. *Vers.* Charitas non quaerit. *Allel.* Charitas Dei. *Off.* Diligamus nos invicem. *Ad Com.* Charitas Dei.

Feria sexta, de sancta cruce.

Antiph. Nobis autem gloriari. *Psalm.* Dominus regnavit, decorem. *Resp.* Christus factus est. *Vers.* Propter quod. *Allel.* Dominus regnavit a ligno. *Off.* Deus enim firmavit. *Ad Com.* Nos autem.

^a Hæc notulis ad cantus modulationem dispositis sunt inscripta. Quæ edenda putavimus, quia inde erui potest tempus scripti Codicis, ut diximus in præfat.

^b Postea legitur *Incipiunt Allel.* (id est, Alleluia) *de circulo anni*, sunt autem numero 79. Deinde *Ans* (id est

Feria septima, de virginibus.

Antiph. Vultum tuum deprecabuntur. *Psalm.* Eructavit. **727** *Resp.* Diffusa est. *Vers.* Propter veritatem. *All.* Specie tua. *Off.* Diffusa est. *Ad Com.* Dilixisti.

Gaude Eia unica columba speciosa.

Sponsa superno regi consociata. Beati semper Dei genitrix pia virgo Maria.

^a Præclara dies nobis instat quæ temporum affert orbita revoluta Hæc solemnitas est animæ festivitas nostræ merito veneranda. Celebremus eam lingua vocifera. Decantantes laudes Domino debitas voce clara. Gratulemur in ea corde pio, Dominum rogantes mente pura. Ut delicta nostra tergat manu sua. Quibus expediti cantica psallamus in excelsa. Summa pia gratia nostra conservando corpora **728** custodia. De gente fera Normantica nos libera, quæ nostra vastat Deus regna. Senum jugulat et juvenum ac virginum puerorum quoque catervam. Repelle precamur cuncta a nobis mala. Convertite, rogamus, Domine, supplices nos ad te Rex gloriæ, es qui vera pax. salus pia, spes et firma. Dona nobis pacem atque concordiam. Largire nobis spem et integram fidem, simul veram charitatem continuam concede nobis et perfectam. Sanctorum precibus nos adjuvemur ad hæc impetranda. De quorum passione gratulamur gloriosa. Sit laus pax et gloria Trinitati quam maxima cuncta per sæcula. Amen ^b.

^c Antiphonas in *litaniam majore*, *Ans. de quacunque tribulatione*. *Ans. de siccitate*. *Ans. de nimia pluvia, de mortalitate*; *Ans. A tempore belli*. *Ans. de liberatione, de penitentibus*; continent gratiarum actiones pro liberatione; *Ans. de natalitiis sanctorum*, *Ans. ad reliquias deducendas*, *Ans. de passione Domini*, *Ans. de resurrectione*.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ

AD COLLECTIONEM RESPONSORIORUM, ANTIPHONARUM, VERSUUM, etc.

730 Cum a paucis prævideamus legendam Collectionem hanc, quæ notatu digniora in ea nobis occurrerunt hic indicare non pigebit.

In Codice Compendiensi nullum nomen præfert hic liber. Ex Responsoriis *Responsalis* a quibusdam dicitur (Mabil., de Cursu Gall., pag. 398). Ab Amalario Fortunato *Antiphonarius*, propter Antiphonas, ut ex ejusdem libro *de Ordine Antiphonarii* manifestum est; ob integrum officium ecclesiasticum, sive cursum tam nocturnum quam diurnum in eo descriptum, nonnulli Codicem hunc *Officialem* appellavere. Porro etsi libri hujus multi passim meminerint (Amalar., l. iv, de eccl. Off., c. 29, et passim), nemo tamen veterum Respons., Antiph., etc., complexionem adhuc publici juris fecit. Eam autem in lucem emittendam duximus, et quidem ex vetustissimo Codice, licet mendorum non experte, ut esset omnium liturgicæ veluti complementum. Qui hæc conferre voluerit cum hodiernis Antiphonariis, nihil fere de novo inventum in libros nostros ecclesiasticos observare gratissimum habebit, cum inter certissimas Ecclesiæ catholice notas, ea quæ ab antiquitate petitur non ultimum aut inferiorem locum obtineat.

Ad cujus Ecclesiæ usum fuerit descriptus Codex Compendiensi, obscurum est, Certe quamvis officium de sancto Benedicto exhibeat (quod nonnullis fortasse argumentum erit, monachos Benedictinos illo usos esse) in numero tamen et distributione Psalmorum, tam pro nocturnis quam pro diurnis horis, et in multis aliis a sancti Benedicti regula non raro recedit. Multorum sanctorum in Gallia præsertim Belgica celeberrimorum officia propria complectitur, ut sanctorum Remigii, Vedasti, Medardi, martyrum Crispini et Crispiniani, Quintini, etc. Unde conjicitur ad alicujus in Galliis Ecclesiæ sacram supellectilem primum pertinuisse. Aliunde vero quæ leguntur in ordine ad Vesperas die sanctissimo Paschæ, exscripta videntur ex Ordine Romano, ut eo loci observavimus. His omnibus trutinatis, existimamus veterem officii divini celebrandi ritum in Ecclesia Romana observatum, ex priorum summorum pontificum, maxime vero ex sancti Gregorii præscripto, hic exhiberi. Gallicanæ cujusdam Ecclesiæ usui accommodatum, accersitis propriis officiis sanctorum, quorum præsertim in Galliis celebris est memoria.

Hoc in libro, non solum majoribus solemnitatibus proprii Psalmi, tum in nocturnis tum in matutinis et vespertinis horis assignantur; sed etiam ubi officium præscribitur de communi sive apostolorum, sive

martyrum, aut confessorum, etc., omissis Psalmis de feria, præscribuntur alii qui præmissis Antiphonis conveniunt uti etiam nunc in Ecclesia Romana usitatum.

Quemadmodum in libro Sacramentorum assignantur Orationes nonnullæ *ad crucem, ad fontes*; ita etiam hac in Collectione indicantur Antiphonæ, *ad crucem, vel ad fontes*, pro octava Theophaniæ, forte quod in Theophania Baptismi Christi memoria celebraretur, et baptismus solemniter daretur.

In officio Purificationis, quod integrum est de sanctissima Virgine, observatione dignum Responsorium hoc: *Gaude, Maria; cunctas hæreses sola interemisti, quæ Gabrielis, etc.*

In Dominica 5 Quadragesimæ, de Passione, jam tum nuncupata, Versus isti: *Eripe me ab homine malo, Eripe me de inimicis meis. Erue a framea, De ore leonis*, appellantur *Versi declinatorii*. Multi alii alibi occurrunt, ut in sanctissimo Paschæ die cum eodem titulo. Cur vero ita dicantur, nondum assequi potuimus, nisi ex mera conjectura; quam timide proferimus, donec certius aliquid nobis suppetat. Hi versus omnino discrepant ab illis qui in Responsoriiis inseruntur; idque habent singulare quod psalmodiam seu Psalmorum cantum claudant. Quando vero canuntur, facies ad altare convertitur, quem ritum observat Amalarius. Itaque dici potuerunt hi versus *declinatorii*, tum propter inclinationem seu conversionem vultus, et totius corporis ad Orientem aut altare; tum propter psalmodiæ finem quem indicant; quæ enim ad finem vergunt ea declinare dicuntur.

In Dominica Palmarum Versus *Gloria, laus, et honor, etc.*, minime leguntur.

In Ordine ad Vesperas diei Paschæ legitur; *Et tunc vadunt ad sanctum Joannem ad Vestem*; cui loco illustrando adhibuimus conjecturam doctissimi Mabillonii in notis ad 1 Ordinem Romanum tomo II Musei Ital., pag. 37. Aliam hic accipe. Lib. III, epist. 3, sanctus Gregorius jubet ad se transmitti tunicam sancti Joannis, quæ penes quemdam episcopum erat. Eam, ut optaverat, Romam delatam, et sub altari sancti Joannis in basilica Constantiniana collocatam narrat Joannes Diaconus, lib. III Vitæ sancti Gregorii, 731 cap. 57 ac seq. *Quæ quidem vestes, inquit Joannes, usque hactenus tantis miraculis coruscare probantur, etc. Ab hac fortasse sacra tunica, basilica sancti Joannis, in qua asservabatur, dicta est sanctus Joannes ad vestem.*

Non me latet Joannis Diac. testimonium a doctissimo Tillemontio reprobari (Tom. I, Hist. eccl., in notis, pag. 640), tanquam ipsi Gregorio contrarium. Verum id minime probat.

Post officium Ascensionis et Pentecostes legitur: *Ans in matutinis de sancto Germano*. De Antissiodorensi, an de Parisiensi, aut de quopiam Germano id sit intelligendum non liquido constat. Circa id tempus, nimirum maii die 28, celebratur natalis sancti Germani Parisiensis antistitis. De hoc festo in Codice Compendiensi acri vero propius videtur.

In officio de sancto Petro, Responsorium ultimum secundi nocturni prætereundum non est: *Tu es pastor ovium, princeps apostolorum; tibi tradidit Deus omnia regna mundi et ideo tibi traditæ sunt claves regni cælorum.*

Amplissimum est, et ex solemnioribus officium de sancto Hippolyto martyre, die 13 augusti.

Quæ canuntur in festo sanctorum Dionysii et sociorum martyrum Antiphonæ et Responsorialia, omnia desumuntur ex eorum Actis, in quibus sanctus Dionysius a sancto Clemente Petri apostoli successore missus traditur.

In nostro Codice legitur de sancto Andrea ex ejusdem Actis consarcinatum, quale fere nunc etiam in Breviario Romano habetur.

In festo sancti Thomæ apostoli, ejus prædicationis et martyrii apud Indos fit mentio.

Inter Responsorialia hic collecta quædam inscribuntur *de auctoritate*. Quid hoc significet explicare conatur Amalarius, lib. de Ord. Antiphonarii, cap. 53. At difficultatem tangit, non tollit, imo vix tantisper elevat. De re autem ita obscura silere malumus quam temere opinari.

Multa alia observatione non indigna in brevibus notis calci columnarum inscriptis offendes, quæ ideo hic repetenda et retractanda non credimus.

SANCTI GREGORII MAGNI

ROMANI PONTIFICIS

LIBER RESPONSALIS

SIVE

ANTIPHONARIUS.

(Ex Codice Compend., nono sæculo inclinante descripto; cui sancti Gregorii papæ nomen præfigitur.)

^a IN NOMINE DOMINI JESU CHRISTI.

Incipiunt ^b Responsorialia, sive Antiphonæ per anni circulum.

733 *In vigilia Dominicæ primæ de Adventu Domini.*
Ad Vesperas.

Antiph. Ecce nomen Domini venit de longinquo, et claritas ejus replet orbem terrarum.

^a Hæc scripta sunt litteris uncialibus aureis in area purpurea, et rubris in area alba.

Ad Invitatorium.

Antiph. Ecce venit Rex, occurramus obviam Salvatori nostro. *Item Antiph.* Regem venturum Dominum, venite adoremus. *Ant.* Angelus Domini nun-

^b Hinc liber Responsalis appellatur Codex ea continens.